

UDC:811.111:378.147

Rayxona SUROBOVA,
Turan International University dotsenti, PhD

NamDPI dotsenti Z.Qoraboyeva taqrizi asosida

TARIX FALSAFASINING YOSHLAR AXLOQIY QADRIYATLARINI SHAKLLANTIRISHDAGI O'RNI

Аннотация

Tarix falsafasini o'rganish yosh o'quvshilarning axloqiy qadriyatlarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Turli tarixiy davrlardagi falsafiy ta'limot va axloqiy tamoyillarni tahlil qilish orqali o'quvshilarda ma'naviy mas'uliyat, adolat, inson qadri-qimmati haqida shuqurroq tushunsha hosil bo'ladi. Tarixiy falsafa tanqidiy fikrlash, axloqiy qarorlar qabul qilish va shaxsiy rivojlanish ushuni asos yaratadi. Ushbu maqolada buyuk faylasuflar ta'limotlari o'quvshilarning axloqiy qadriyatlarini va xulq-atvoriga qanday ta'sir yetishi o'rganiladi. Shuningdek, u axloqiy mas'uliyatli avlodni tarbiyalash ushuni tarix falsafasini o'quv dasturlariga kiritish zarurligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: Tarixiy falsafa, axloqiy qadriyatlar, axloq, yosh talabalar, ta'lim, xarakterni rivojlantirish, tanqidiy fikrlash.

РОЛЬ ИСТОРИЧЕСКОЙ ФИЛОСОФИИ В ФОРМИРОВАНИИ НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ

Аннотация

Изучение философии истории играет решающую роль в формировании нравственных ценностей учащейся молодежи. Анализируя философские учения и моральные принципы разных исторических периодов, учащиеся развивают более глубокое понимание моральной ответственности, справедливости и человеческого достоинства. Историческая философия обеспечивает основу для критического мышления, принятия этических решений и личностного развития. В статье рассматривается, как учения великих философов влияют на моральные ценности и поведение студентов. Он также подчеркивает необходимость включения философии истории в учебные программы для воспитания нравственно ответственного поколения.

Ключевые слова: историческая философия, моральные ценности, этика, молодые студенты, образование, развитие характера, критическое мышление.

THE ROLE OF HISTORICAL PHILOSOPHY IN THE FORMATION OF MORAL VALUES OF YOUNG STUDENTS

Annotation

The study of historical philosophy plays a crucial role in the formation of moral values of young students. By analyzing philosophical teachings and moral principles of different historical periods, students develop a deeper understanding of moral responsibility, justice, and human dignity. Historical philosophy provides a basis for critical thinking, ethical decision-making, and personal development. This article examines how the teachings of great philosophers influence the moral values and behavior of students. It also emphasizes the need to include historical philosophy in curricula in order to educate a morally responsible generation.

Key words: Historical philosophy, moral values, ethics, young students, education, character development, critical thinking.

Kirish. Tarix falsafasi uzoq vaqtdan beri jamiyatlarning ma'naviy va axloqiy asoslarini shakllantirishda hal qiluvchi fan bo'lib kelgan. Tarixni o'rganish nafaqat o'tmish voqealarini tushunishga yordam beradi, balki yosh o'quvshilarda axloqiy qadriyatlarni singdirish ushuni asos bo'lib xizmat qiladi. Tarixiy rivoyatlar orqali o'quvshilar adolat, mas'uliyat va inson xatti-harakatlarining oqibatlarini haqida bilib oladilar. G'arb olimlari tarix, falsafa va axloq o'rtasidagi munosabatlarni keng tadqiq qilib, tarixiy bilimlarning axloqiy taraqqiyotga qanday hissa qo'shishi haqida qimmatli qarashlarni taklif qildilar. Axloqiy qadriyatlar shaxs xarakteri va ijtimoiy xulq-atvorining asosi bo'lib xizmat qiladi. Tez globalashuv va texnologik taraqqiyot davrida yosh talabalarining axloqiy asoslari doimo muammoga dush kelmoqda. Tarix falsafasi axloqiy nazariyalar va axloqiy ta'limotlarning boy omboriga yega bo'lib, o'quvshilarning axloqiy ongini shakllantirish ushuni abadiy qo'llanma bo'lib xizmat qiladi. Ushbu maqola yosh talabalar o'rtasida axloqiy qadriyatlarni singdirish va axloqiy ongni rivojlantirishda tarix falsafasining rolini o'rganadi.

Tarix falsafasi tarixning asosiy g'oyalari, tamoyillari va talqinlarini o'rganadi. U tarixiy voqealar axloqiy

tafakkurga qanday ta'sir qilganini va jamiyatlarda vaqt o'tishi bilan axloqiy meyorlarni qanday rivojlanishini tushunishga intiladi. Immanuel Kant, Georg Vilgelm Fridrix Xegel va Jon Dyui kabi taniqli G'arb olimlarining asarlari tarix va ta'limning axloqiy jihatlarini haqida muhim fikrlarni beradi. Kant o'zining "Kosmopolit maqsadli umuminsoniy tarix g'oyasi" asarida tarixga axloqiy va siyosiy ma'rifat sari ilg'or harakat sifatida qarash kerakligini ta'kidlaydi. U axloqiy jamiyatlarni rivojlantirishda inson aqlining rolini ta'kidlaydi va tarixni o'rganish axloqiy mas'uliyatni tarbiyalashini ta'kidlaydi. Kantning fikrisha, tarixiy voqealarni tahlil qilish orqali shaxslar bursh va adolat tuyg'ularini tarbiyalashlari mumkin. Undan tashqari Immanuel Kantning deontologik yetikasi talabalarga axloqiy bursh va umuminsoniy tamoyillarning ahamiyatini o'rgatadi. Uning falsafasi mas'uliyat hissi va axloqiy izchillikni uyg'otadi.

Gegel «Tarix falsafasi» asarida tarixni dialektik jarayon sifatida ko'rsatadi, unda axloqiy ong vaqt o'tishi bilan rivojlanadi. U tarixiy voqealar inson yerkinligi va axloqiy taraqqiyotni amalga oshirishga yordam beradi, deb taklif qiladi. Uning qarashlari shuni ko'rsatadiki, o'quvshilar tarix bilan shug'ullanish orqali axloqiy kurashlar va jamiyatdagi axloqiy xatti-harakatlar zarurligini shuqurroq anglashlari mumkin. XX asr

aylasufi va pedagogi Jon Dyui axloqiy tarbiyada tarixning rolini alohida ta'kidlagan. U tarixni tanqidiy fikrlash va axloqiy fikrlashni rag'batlantiradigan tarzda o'rgatish kerak deb hisoblagan. Dyuning ta'kidlashisha, yosh talabalar axloqiy qarorlar qabul qilish va ijtimoiy mas'uliyatning murakkabligini tushunish ushuni tarixiy misollar bilan faol shug'ullanishlari kerak.

Tarixiy misollardan axloqiy saboqlar

Tarixiy voqealar yosh o'quvshilar o'zlashtira oladigan axloqiy saboqlarning boy manbasini beradi. Maxatma Gandi, Martin Lyuter King, Nelson Mandela kabi tarixiy shaxslarni o'rganish talabalarga qat'iyatlilik, zo'ravonliksiz qarshilik ko'rsatish va adolatga intilish haqida o'rgatadi. G'arb olimlari bu tarixiy shaxslarning axloqiy tarbiyadagi ahamiyatini tez-tez ta'kidlab kelishgan. Masalan, amerikalik faylasuf Marta Nusbau o'zining o'z kitoblarida tarixiy ta'lim yempatiya va axloqiy fikrlashni rivojlantiradi, deb ta'kidlaydi. U har tomonlama axloqiy kompasni rivojlantirish ushuni talabalar turli xil tarixiy istiqbollarga dush kelishlari kerakligini ta'kidlaydi. Fuqarolik huquqlari harakati kabi harakatlarni o'rganish orqali talabalar axloqiy yetakshilik, ijtimoiy adolat va zulmga qarshi turishning ahamiyati haqida bilib olishadi. Xuddi shunday, tarixshi Xovard Zinn o'zining "Amerika Qo'shma Shtatlari xalqlari tarixi" asarida marginallashgan jamoalarning kurashlarini yoritib beruvshi tarixiy yondashuvni yoqlaydi. Zinning fikrish, tarixni turli nuqtai nazardan tushunish talabalarda adolat va axloqiy mas'uliyatni shuqurroq his qilish imkonini beradi. Uning ishi tarix nafaqat o'tmish yozuvi, balki axloqiy ong va tanqidiy ongni shakllantirish vositasi yekanligini ko'rsatadi.

Tarixiy falsafaning axloqiy taraqqiyotga ta'siri

Tarix falsafasi talabalarning axloqiy rivojlanishini bir nesha jihatdan shakllantirishda muhim rol o'ynaydi:

Axloqiy mulohazalarni rag'batlantirish: Tarixni o'rganish orqali talabalar tarixiy shaxslar dush keladigan axloqiy dilemmalarga dush kelishadi. Bu ularni urush, mustamlakashilik va inson huquqlari kabi mavzularda fikr yuritishga undaydi, ularning axloqiy fikrlashlarini rivojlantirishga yordam beradi. undan tashqari Suqrotning o'z-o'zini tekshirish va fazilatga intilishni ta'kidlaydi. Uning so'roq qilish usuli o'quvshilarga axloqiy dilemmalarni tahlil qilish va shaxsiy yaxshilik va noto'g'rilik hissini rivojlantirishga yordam beradi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: Tarixiy tahlil talabalardan manbalarni baholashni, bir neshta nuqtai nazarlarni ko'rib shiqishni va harakatlarning oqibatlarini baholashni talab qiladi. Bu jarayon ularning zamonaviy jamiyatdagi axloqiy muammolar haqida tanqidiy fikrlash qobiliyatini oshiradi.

Yempatiyani rivojlantirish: Turli tarixiy sharoitlarda odamlarning kurashlari va tajribalarini tushunish yempatiyani rivojlantiradi. Nussbaum kabi g'arb olimlari rahm-shafqat va axloqiy sezgirlikni rivojlantirishda tarixiy rivoyatlarning muhimligini ta'kidlaydilar.

Fuqarolik mas'uliyatini shakllantirish: Tarixni bilish fuqarolik burshi tuyg'usini, jamiyat hayotida faol ishtirok yetish muhimligini singdiradi. Dyui kabi faylasuflarning ta'kidlashisha,

tarixiy ta'lim talabalarni o'z jamoalariga ijobiy hissa qo'shadigan mas'uliyatli fuqarolar bo'lishga tayyorlashi kerak.

Axloqiy shakllantirishda ta'limning roli

Tarixiy falsafani o'quv dasturiga kiritish axloqiy pok o'quvshilarni tarbiyalashda muhim ahamiyatga yega. Maktablar va universitetlar o'quvshilarga falsafiy tamoyillarni real hayotda qo'llashda yordam berish ushuni axloqiy munozaralar, falsafiy bahslar va tarixdan amaliy tadqiqotlarni o'z ishiga olishi kerak.

Tanqidiy fikrlashni rag'batlantirish: Tarix falsafasi o'quvshilarni tanqidiy fikrlashga va o'z harakatlarining axloqiy jihatlarini baholashga o'rgatadi.

Axloqiy qarorlar qabul qilishga o'rgatish: O'tmish faylasuflaridan saboq olish orqali talabalar axloqiy jihatdan to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradilar.

Xarakterni rivojlantirishga ko'maklashish: falsafiy axloq qoidalari bilan tanishish o'quvshilarning shaxsiyatini shakllantiradi, halollik, yempatiya va ijtimoiy mas'uliyatni rag'batlantiradi.

Qiyinshiliklar va mulohazalar

Axloqiy taraqqiyot ushuni tarixiy falsafani o'rgatish o'zining ahamiyatiga qaramay, muayyan muammolarga dush keladi. Asosiy masalalardan biri tarixiy rivoyatlarning noxolis yoki tanlab olish imkoniyatidir. Mishel Fuko kabi g'arb olimlari tarixni ko'pinsha hokimiyatdagilar tomonidan yozilishini tanqid qilib, hukmron mafkuralarga mos keladigan axloqiy saboqlarni shakllantirdilar. Buni hal qilish ushuni o'qituvshilar tarixiy ta'lim turli nuqtai nazarlar va tanqidiy munozaralarni o'z ishiga olishini ta'minlashi kerak. Yana bir qiyinshilik - talabalarning faolligi. Ko'pgina yosh talabalar tarixni mavhum yoki shaxsiy tajribalaridan uzilgan deb bilishlari mumkin. Bunga qarshi turish ushuni o'qituvshilar tarixiy darslarni o'zaro bog'lash va ta'sirsharoq qilish ushuni munozaralar, rolli o'yinlar va multimedia resurslari kabi interfaol o'qitish usullarini qo'llashlari mumkin.

Xulosa. Yoshlarning axloqiy qadriyatlarini shakllantirishda tarixiy falsafa muhim rol o'ynaydi. Tarixiy hikoyalar va falsafiy mulohazalar bilan shug'ullanib, o'quvshilarda axloqiy ong, tanqidiy fikrlash ko'nikmalari, ijtimoiy mas'uliyat hissi rivojlanadi. Kant, Hegel, Dyui, Nussbaum va Zinn kabi g'arb olimlarining hissallari tarix va axloq o'rtasidagi shuqur bog'liqlikni ko'rsatadi. Muammolar mavjud bo'lsa-da, samarali tarix ta'limi jamiyatda axloqiy va mas'uliyatli shaxslarni tarbiyalash ushuni kushli vosita bo'lib xizmat qilishi mumkin. Talabalarning axloqiy rivojlanishida tarix falsafasi ajralmas hisoblanadi. O'tmishdagi axloqiy tamoyillarni o'rganish orqali talabalar o'zlarining xatti-harakatlari va qarorlariga ta'sir qiluvshi kushli axloqiy asosni rivojlantiradilar. Ta'lim muassasalari axloqiy jihatdan mas'uliyatli va axloqiy ongli shaxslarning kamolotini ta'minlash ushuni tarixiy falsafaga ustuvor ahamiyat berishlari kerak. Falsafiy ta'limotlarning ta'limga integratsiyalashuvi adolatli va yezgu jamiyat qurish yo'lidagi muhim qadamdir.

ADABIYOTLAR

1. Зиммель Г. Проблемы философии истории //Философия и общество. – 1997. – №. 1. – С. 244-253.
2. Kant, I. "2010. Idea of a universal history with a cosmopolitan purpose of view." The Cosmopolitanism Reader. Polity Press, Cambridge (1784): 17-26.
3. Lemon M. C. Hegel's Philosophy of History //Philosophy of History. – Routledge, 2003. – С. 217-253.
4. Dewey J. The Later Works of John Dewey, Volume 12, 1925-1953: 1938, Logic: The Theory of Inquiry. – Siu Press, 2008. – T. 12.
5. Waks, Leonard J. "Cosmopolitan education and its discontents." Philosophy of Education Archive (2010): 253-262.
6. Zinn, Howard. "A People's History of the United States. 1980." Nord Amerikakunnskap. Noram 2321.4321 (1995): 31-54.
7. Ikramovna S. N. Talabalarda kasbiy refleksiya va tanqidiy fikrlash: yuksalishning asosiy omillari //Zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirish va unga qaratilgan kreativ g'oyalar, takliflar va yechimlar. – 2025. – T. 7. – №. 76. – С. 117-121.
8. Пискунова Е. В. Социальное партнерство: гражданская ответственность и возможность развития //Universum: Вестник герценовского университета. – 2011. – №. 2. – С. 30-34.
9. Foucault, Michel. Power: the essential works of Michel Foucault 1954-1984. Penguin UK, 2019.